

„Hol az a táj szab az életnek teret,
Mit az Isten csak jókedvében teremt”

Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túrafüzetből
2003 – 2009

A KÖTETET SZERKESZTETTE:
Molnár Csaba – Molnár Zsolt – Varga Anna

MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete
Vácrátót

2010

Erőszakolt floravidék (részletek)

HANGAY OCTÁV

részletek: Hangay Octáv (1889): Erőszakolt floravidék
– *Orvos-természettudományi értesítő II. Természettudományi szak*
14. évf. 11. köt. 2. füzet: 153–162.
Fráter Erzsébet ajánlásával

Bármely vidék földrajzi helyzetével s klimatikus sajátágaival karöltve jár a megfelelő vegetáció. Ám bár az emberi kultúra útjain a gyarmatosításokkal vagy akklimatizálásokkal számos, főleg mérsékelt középhőmérsékű, tájak eredeti flórája sok tekintetben változásnak lehet alávetve, mégis általános törvény az, hogy a vegetáció-alakoknak megvan mindig saját klimatikus sphaerájuk, melyet vagy nagyon nehezen, vagy épen nem lehet áttörni. Azonban ha az időjárás és talajviszonyokban megegyező vidékek flórájának megváltozásáról van szó, akkor nem vonhatunk szigorú határokat a növényfajok terjedése elé s a migratio-képesség természetadta segédeszközeivel (bóbitás, szárnyas magvak), az emberi közlekedéssel járó szándékos vagy esetleges elhurczolással lassankint a legtávolabb világtájak növényei cseréltetnek ki. A behurczolt növények azután gyakran kiszorítják az illető vidéknek addig zavartalanul tenyészett indigén növényzetét s még a vidék tájképi külső jellegét is teljesen átváltoztatják. Például felhozhatók a syngenezisták, melyek közül a *Sonchus*, *Leontodon*, *Tragopogon*, *Aster* stb. fajai valóságos kozmopoliták lettek. A spanyolok által bevitt *Cynara* ma mértföldeket borít el az európai *Carduus* fajokkal egyetemben Argentiniában. A mi útifüvünk (*Plantago major*) az amerikai Egyesült-Államokban, viszt az amerikai *Erigeron canadense* nálunk Magyarhonban honosult meg. Labrador kultiváltabb helyein *Chamisso* jeles fűvész s költő az európai *Epilobium*-fajok sűrű csoportjait észlelte s az Ázsiából valószínűen a tatárjárás alkalmával behurczolt *Crambe tatarica* s *Euclidium syriacum* keresztesvirágúak az erdélyi Mezőségtől) a bécsi medenczéig s a morva lapályokig mindenfelé befészkeltek magukat. Egyáltalában, hogy mily nagymérvű a növények elterjesztése az ember avagy természeti befolyások (szelek, folyamok) által, onnan kitűnik, miszerint az angol floristikai művekben 90 faj van eddig felsorolva azon növényekből, melyek Anglia spontán flórájához nem tartoznak s egész Európában 60—70 amerikai növény van (Pokorny szerint) elvadulva. Az újvilággal azonban még nagyobb Európa cseréje s Mehan amerikai botanikus nagy művében az amerikai eredeti flóráról szólva, több mint 200 növényfajt tart az európai virányhoz tartozónak.

Míndezen adatok nagyobbbrészt azon elvadult avagy hosszabb idő óta naturalizált növényekre hozatnak fel, melyek egyrészt természetes migratio-képességük, másrészt az ember által történt **szándékolatlan** elhurczolással lettek elterjesztve. A szándékos tovavitetése vagy erőszakos átlpántalása

bizonyos növényeknek, – melyek nem kultúrai vagy akklimatizáló célokból hoztak el egyéb országokból, — még eddig kevésbé lett tapasztalva s megfigyelve. Azon helyzetben vagyok, hogy ily különös esetről írhatok.

A dunántúli Fehérmegye Nagy-Láng községének főuránál, Zichy János grófnál lévén mint nevelő alkalmazva, első alkalommal feltűnt már a kastély parkja, vadaskertje s egyéb befásítottabb birtokrész oly jellegű flórája, mely sem a Bakonyvidék száraz erdei virányának, sem a lapályos s árvízi kiöntésektől vizenyős, néha szikes talajú mezei vegetatio jellegének megfelelő nem volt. Kora tavasszal *Eranthis*-ok sárga virágú szárai buktak fel a rothadó levélkéreg alul, a *Helleborus* fajok, *Omphalodes*, *Scilla* kék és zöld virágai voltak szedhetők, – később *Aquilegia*, *Saxifraga*, *Draba*, *Crocus*, *Geum* stb. növénynek, valamint amerikai flórához tartozó *Epimedium*, *Heuchera*-félék csoportjai keltették fel figyelmemet. Egy enclavéja lett a lángi vidék oly növényeknek, melyek az eredeti tájvirányhoz nem tartoznak s nemcsak a dunántúli megyékben, de néhányan még Magyarhonban se észleltettek szabadon elvadulva. Később tudtam meg, hogy a jelenség egykori okozója az ó-szónyi uradalom boldogult főura Zichy János gróf volt. A jó szivéről mindenfelé ismert öreg ur szenvedélyes botanikus lévén, a bécsi Maly fűvész, Weiser főkertész s szolgálai kíséretében sokat járt a közöpeurópai hegyvidékekben s fűvész barátjait nemcsak támogatta, hanem szónyi kertjéből valódi fűvészkertet alakított, hol mesterséges sziklafalak között szemlélhetőek voltak a legszebb svájci, krajnai alpesi flóra képviselői. Megvolt azonban azon különös passziója is, hogy más vidékek növényeit nemcsak szónyi növénykertjébe, hanem az erdők, mezők, parktájak oly helyeire is elültette, melyeket az illető növényfaj természetéhez, alkalmasoknak tartott. **Hosszú kabátjának számos zsebében** folyton a legkülönbözőbb vidékek vadnövényeinek magvait hordozta s azokat tetszése szerint hol itt hol amott hintette el. A növények kifejlődtek s ha az indigén fajokkal való harcztól kiállottak vagy a vidék klímájának áldozatul nem estek, állandóan megmaradtak a Dunántúl flórájában, teljesen saját erejükre hagyatva. A botanikus magyar főúr különben nem űzte tudományosan a fűvészetet, de magvainál meg tudta különböztetni hova hintse a hygrophil vagy xerophil növényeket. Évekig kutatván a lángi vidéken, lassan szigorúbban el tudtam különíteni azon növényeket, melyek sem a Bakonyban, sem az erőszakolt flóratertület körüli megyei részekben nem fordulnak elő, hanem Zichy János gróf által lettek a spontán flórába beolvasztva. A főbb fajok közül felemlítendőek:

1. *Eranthis hyemalis*. Salisb. A növényt, mely Fehérmegyében dudva módra terjedő s majd arasznyi nyelű tőlevelet hajt, a gróf Krajnából hozott magvakkal vadította el.
2. *Helleborus niger* L. A subalpin vidéki növény a bécsi erdőből (?) került a megye flórájába.
3. *Helleborus foetidus* L. Svájci növény, nemcsak a lángi, hanem a timári erdőben is elvadult.
4. *Helleborus viridis* L. Bár a bakony-vértesi hegyekben a *purpurascens* W.K. fajjal előfordul, a lángi vidékre gyökeresen hozzátartott Svájczból.
6. *Iris pumila* L. Fehérmegyében sehoh se fordul elő s a lángi vidékre úgy lett Ausztriából hozatva s elvadítva.
7. *Omphalodes verna* Mnch. A megyei virányba állítólag Krajnából került s a lángi parkerdőben nagyon díszlik.
8. *Aquilegia vulgaris* L. E növény, úgy látszik, kedvencze volt főúri terjesztőjének, mert a lángi s ó-szónyi hűvös facsoportok között gyakori, néha pláne átmege a *corniculata* válfajba.
10. *Astrantia major* L.
12. *Alchemilla vulgaris* L. A megye flórájához nem tartozott s a *pubescens* fajjal lett elhintve, de ez utóbbi elveszett. Nagy-Lángon bőven.
13. *Viborkea paruíflora* W. K. (*Galinsoga* Cav.) Ugyanazon Peruból jött növény, mely már az 50-es években a pozsonyi liget utálatos dudvája lett s azóta már Győrnél a dunai szigeteken is észlelték. Láng körül a vizenyős árkokban.
14. *Crocus vernus* L.
16. *Primula Acaulis* Jacq. A gróftól Stájerhonból lett behozva, a fiatal tölgyek között sűrű gyepes leveleivel s kénysárga kocsántalan virágaival. Láng körül rendes tavasi növénynyé vált.
17. *Crucianella angustifolia* L. Istria vidékéről került Fehérmegyébe s Láng körül, de a csókái szőlőkben is előfordul. A kastélypark körül elvadulva tengődik egy perzsa-faj a *Crucianella stylosa* is, de ennek éve valószínűen meg vannak számlálva.
19. *Geum intermedium* Ehrh. A dunántúli flórába Zichy gróf valószínűen svájci útjából hozta s a lángi vadaskertben elvadult.

21. *Oxalis stricta* L. Északamerikai növény, mely Lángon az *Acetosella* fajjal keverten jön elő a fenyők aljában, útszélek mellett.
23. *Cyclamen europeum* L. A *C. coum* Mill. fajjal együtt nemcsak a lángi, hanem bakonytimári erdőkbe is elterjedt, bár a vidéken, mint az eredeti flórát alkotó növényt sehol se találták azelőtt. Állítólag a Lajta-hegységből lett Fehérmegyébe hozva.
24. *Allium ursinum* L. A magyarországi flórában különben elterjedt növényt (Kis-Kárpátoktól az erdélyi hegyekig magam is mindenütt láttam) csak azért hozom fel, mivel Fehérmegye flórájába úgy lett a gróf által behozva s a fák között százankint tenyészik.
28. *Daphne Laureola* L. Erősen megnőtt példányok lettek Láng körül elültetve s megmaradtak a hűsebb erdőkben. Tirolból hozatott növény, kis cserjéje márczius közepén virágzik.
34. *Cardamine Impatiens* L. A Bakonyban ismeretlen, a lángi példányok a Lajta hegyekből eredtek.
35. *Papaver orientale* L. Valaha a lángi kertek keclvencze volt, ma gyepes tisztásokon elvadott.
36. *Dentaria enneaphyllos* L. Stájerhonból került a gróf útján Fehérmegyébe, hol eredetileg csak a *D. bulbifera* volt található.
37. *Dictamnus Fraxinella* L. Bár a Bakonyban, Vértesekben elég van, Láng vidékén mesterségesen terjedt el.
38. *Fritillaria Meleagris* L. Felső-Ausztriából került a timári erdő rétszeire.

Mint nem a vidék ősbibb flórájához tartozó beszöktetett növényeket fel kell említnem még: *Potentilla alba*, *Oenothera biennis*, *Turritis glabra*, *Smyrniun perfoliatum*, *Trifolium rubens*, *Cerastium hirsutum*, *Aeonitum Napellus*, *Bupleurum rotundifolium*, *Digitális rubra*, *Melittis melissophyllum*, *Phytheuma orbiculare*, *Doronicum plantagineum*, *Galanthus nivalis* (különös hybridokban), *Gladiolus communis*, *Veratrum album*, *Centaurea axillaris* stb. stb. fajokat, melyek valószínűen távolabb eső hegyvidékekről jutottak nagy ugrást végezve a fehérmegyei lapályos helyekre.

Nagyon fontosnak tartom, hogy az ekként erőszakolt flóraidék mikénti keletkezéséről számot adjak, mert lehet, hogy később az említett növények talán nagyobb területre is terjednek s a növénygeographusnak fejtörést okoznak vagy azok odakerülése felett hamis következtetések vagy viták is keletkeznének. Ily eset már amúgy is megtörtént 1859-ben, midőn a Grác mellett Pegau vidékén Breitenbrunner szintén ily növény enclavére akadt s minthogy néhány hegyi növényt talált alantasabb helyeken, a geológusok vándorköveihez hasonlóan „botanische Findlinge” nevet adta talált növényeinek s roppant sokat írt (*Bot. Zeitschrift* 1859) róluk, a nélkül, hogy mint a geológus, causalis eredményre jutott volna azok vándorlása felől. Íme egy főúri kedvtelés is képes a növények terjedését elősegíteni, ha a szigorú növénygeographus csóválja is fejét a természetes flóraterek ilyen tén összekeverése felett. Hova lennének egy század alatt az ugyanazon égaljú növényzónák határai, ha Zichy János gróf sok utánczóra találta?

